

Projekt

Historie a současnost těžby a zpracování železa na Třeboňsku

Další využití rašeliny

Těžba rašeliny spadala do lesního hospodářství. Koncem roku 1849 schválil inspektor Horský návrh nadlesního Schönauera na odvodnění rašelinišť rašeliništích u Nové Vsi a Mirochova s upozorněním, že dříve je třeba zjistit mocnost rašelinné vrstvy a její kvalitu a pak teprve začít s kácením porostů a kopáním hlavního kanálu a postranních větví.

Množství vyrobených borků záviselo přirozeně od poptávky. Na jedné straně byly požadavky železářny, pivovaru, cihelny a deputátníků, jímž se část naturálního dříví vydávala v náhradním palivu, na druhé straně měli na borcích zájem majitelé větších podniků v okolí, především Stözlzeho sklárna v Suchdole. O stoupající výrobě borků (vyráběly se ve dvou velikostech) svědčí těchto několik čísel:

Rok	1838	1840	1849	1857	1884
Počet borků	762 500	2 320 330	2 587 485	2 040 000	5 910 000

Je zajímavé, že se brzy uvažovalo i o jiném využití rašeliny než jako topiva. Dne 1. července 1857 podepsal Sigmund Salzmann z Vídně s chlumským velkostatkem smlouvu o pronájem bývalé papírny, kterou adaptoval na výrobu fotogenu a parafinu. Pro nedostatek finančních prostředků však ztroskotal. Jeho iniciativa však pohnula velkostatek k tomu, aby dal provést odbornou analýzu rašeliny. Rozbor 6 zaslaných vzorků provedl v září 1858 chemik Tschelnitz (zjistil 4,68 – 10% dehtu, 30-39% uhlí a 17-31% plynu). Druhá analýza provedená v létě 1863 znovu potvrdila, že rašelina u Nové Vsi je kvalitnější Mirochovské. Z té doby patrně pochází návrh nepodepsaného vynálezce, který sestrojil stroj na těžbu rašeliny do hloubky 5,5 m s minimální obsluhou 3 lidí, při 12 hodinovém pracovním dnu by se takto dalo vyrobit 10-12 tisíc borků. Zásobu rašeliny na výměře 230,18 ha odhadl na 1 miliardu 382 milionů kusů. Z Dehtu získaného destilací rašeliny bylo by možno získat dalším chemickým postupem tekutý plyn na svícení, těžké oleje, parafin a čpavek. Písemnou smlouvou z konce ledna 1859 převzal Tschelnitz odborně technické vedení výroby na 3 roky, ale již v následujícím roce dal výpověď. Velkostatek tedy učinil dohodu s jiným chemikem (dr. Jakubem Breitenlohnerem), jenž chtěl vyrábět z rašeliny fotogen, pyroxen, kreozot a parafin. Vzorky takto získaného parafinu byly dokonce oceněny medailí na londýnské výstavě. Výrobky se prodávaly do Budějovic, Bosňan, Klatov, Lokte, Prahy, Waidhofenu a Vidně (parafin), také do blízké Třeboně (fotogen k pouličnímu osvětlení). V polovině června 1862 byla šichtmistru Juliu Lottmannovi povolena služební cesta do Vídně, Bavor a Belgie, aby si prohlédl tamní železářny a zároveň zjistil další možnosti využití rašeliny. Koncem ledna 1864 předložil dr. Breitenlohner plán na zpracování rašeliny jako hnojiva, byl mu povolen obnos na provedení takového pokusu, ale koncem června sdělil ředitel velkostatku Heinrich Stoy chemikovi, že se majitel velkostatku rozhodl zrušit továrnu na fotogen, protože je pasivní a není prý vyhlídka, že by se stala rentabilní. Další výroba byla proto zastavena a zásoby rozprodány.

Společnost Rožmberk

V té době zabírala borkoviště plochu 346,43 ha, ale pouze na 57,54 ha (16,60%) se rašelina skutečně těžila. Zájem o ni neustal. V roce 1887 se zajímal o rašelinu profesor z tábořské vyšší hospodářské školy František Sitenký. Od velkostatku dostal tyto informace: rašelina zabírá plochu 27 ha o mocnosti 4 až 6 metrů, podle potřeby se ročně zpracuje 6 až 8 milionů borků, které se z větší části spotřebují v železárně. Na základ zasláných vzorků vyslovil se profesor Sitenký o možnostech využití rašeliny nejen jako paliva, nýbrž také jako steliva a hnojiva, což konečně již prokázaly některé úspěchy v lesních kulturách. Koncem září 1900 účastnil se zaměstnanec chlumského velkostatku K. Graf třídeního kursu o využití rašeliny v Klagenfurtu. Ve své relaci se vyjádřil pro další ruční dobývání rašeliny, protože místní poměry v Chlumu umožňují práci na borkovištích jen 3 až 4 měsíce v roce, kdežto strojní těžba je prý výhodnější při velkém provozu a delším období. Podle Grafa má rašelina význam jako stelivo, ale měl by se pro ni pak nalézt větší odbyt. Doporučoval rekultivaci vytěžených borkovišť a jejich zalesnění, měla-li by se půda na vyčerpaných rašelinách postoupit zemědělství, musela by se nejdříve odkyselit a pak na ní založit louky. V roce 1908 provedla pokusná stanice akademie pro pivovarnictví analýzu rašeliny a zjistila, že větší kalorickou hodnotu má rašelina u Nové Vsi. Ústřední ředitelství v Benešově zamítlo tehdy návrh lesmistra Grafa na pronájem borkovišť u Nové Vsi a nařídilo je zalesnit. Těžba borků byla pak pronajata sklárně v Chlumu. V roce 1912 provedla botanická zahrada pražské university výzkum na borkovištích a v následujícím roce učinil chlumský velkostatek dotaz u Zemědělské pokusné stanice ve Vídni, zda by bylo možno dostat subvenci na postavení továrny, jež by zpracovávala rašelinu. Tímto dotazem končí v písemnostech chlumského velkostatku zprávy týkající se širšího využití rašeliny.

Od roku 1867 se objevuje ve zprávách zasílaných vídeňské centrále stesky na nedostatek lidí na práce v lesích. Počátkem jara odcházely totiž na lépe odměňovanou práci do sousedních Rakous, hlavně do stavebnictví, někdy i celé rodiny, a vracely se na podzim. V kritických situacích se snažila lesní správa získat pracovníky zvyšováním denní mzdy, jindy zase formou akordní práce (1913).

Od počátku devadesátých let 19.století pozorujeme v řadách lesních dělníků první známky třídního uvědomění. Dne 18.února 1894 se konala v Mirochově nepovolená schůze, které se účastnili občané ze Žitče, Mníšku, Stráže a Plavska, tedy zřejmě dělníci z borkovišť a plavci. Okresní hejtmanství v Třeboni si hned vyžádalo od chlumského velkostatku informace a dělníci měli být varováni, že budou propuštěni z práce, budou-li chodit na takové schůze. Ředitelství velkostatku však mohlo zjistit jen tolik, že na oné schůzi měl projev nějaký socialistický redaktor z Brna, obsah jeho řeči však se prý udržuje v tajnosti. Agitace zapůsobila mezi dělníky a nakonec nespokojenost vyústila ve stávkou. Počátkem července 1905 zastavili dělníci na mirochovském borkovišti práci (podle jednostranného výkladu ze strany velkostatku pro příliš přísné donucování dělníků k dodržování norem). V následujícím roce sáhli ke stávce také plavci. Tito potom začátkem února 1913 opět hrozili stávkou, nebudou-li splněny jejich požadavky. V té době měla sociální demokracie pevné pozice v okolí Chlumu (v obecních volbách 1912 např. zvítězila v Klikově).